

Мр Жарко ЛЕКОВИЋ
Историјски институт Црне Горе
Подгорица

МАНАСТИР ДОБРИЛОВИНА И ЊЕГОВА УЛОГА У ПОЛИМЉУ И ПОТАРЈУ

Црква је представљала важан чинилац у друштвеном и политичком развоју Полимља и Потарја. Она је скоро хиљаду година, све до XIX вијека, била готово једини носилац и представник просвете, па је поставила и све главне основе за културни прогрес. Многи њени представници у прошлости су показали дипломатске способности у политичким и државним пословима, као и велико родољубље. Њихова је заслуга што је снажно изграђена, развијена и очувана национална свијест, и под њиховим одлучујућим утицајем се водила вишевијековна борба за слободу и уједињење.

Манастира, просветних расадника, у старој српској држави било је понајвише у Полимљу и Потарју. Народ се најчешће скупљао и зборовао око својих цркава и манастира, и они су постали једини бранич вјере и народности. Ови манастири су били не само богомоље, него и школе, заправо они су били једина уточишта просвјете. У овим крајевима цркве и манастири су постојали у сваком мјесту које је било насељеније. Саме грађевине манастира и цркава углавном нису великих размјера, што упућује на закључак да су се зборови и заједнички састанци обављали око цркава и манастира, приликом већих празника. На овим зборовима се рјешавало и одлучивало о свим крупнијим подухватима, и националним и вјерским. Карактеристике ових манастира имао је и сам манастир Добриловина.

Постанак манастира Добриловине предање везује за неког члана династије Немањића, јер је овај манастир веома сличан са манастиром у Морачи. Међутим, сличних манастира има и у Полимљу, тако да му је веома слична и основа цркве у Мајсторовини. Веома близак и још сличнији је облик основе

цркве манастира Куманице, гдје је већ постојећи манастирски храм доградњама ремоделован.¹

Манастирска црква Светог Ђорђа у Добриловини по архитектури подсећа на цркву манастира Мораче, саграђену 1252. године. Основа цркве је у облику крста. Звоник од дрвета са западне стране је очигледно више пута обнављан. Кубе лежи на пресјеку полуобличастих сводова, а припрата је рађена истовремено са црквом. Олтарска апсида је споља полукружна, а тамбур кубета споља округлао. Храм је зидан ломљеним и притесаним каменом и сигом. Све нас упућује на то да су га градили исти мајстори, који су градили и манастир Морачу. Међутим, из даровница, издатих манастирима или епархијама, од којих су сачуване само Урошева Стонска (1243-1254) и Лимска повеља (1254-1264), донесене у временском размаку од 10 до 20 година, Добрихнина се помиње само као заселак Прошћења. Помена о цркви нема. Оно што можемо видјети из ових повеља је то да нам називи села говоре да је процес србизације углавном завршен. Села која су наведена у Стонској повељи и до данас су задржала скоро неизмијењена имена.

Недоумицу нам задаје и чињеница да је манастир подигнут у најнеприступачнијем крају Потарја. Са једне стране је ријека Тара, од које је удаљен око 200 метара, а са друге стране долину наткриљују високи стјеновити врхови и стрмине, тако да се прилаз са југоистока и сјеверозапада могао лако контролисати. Само село и манастир су размјештени по заравнима плодне долине, и прилично су удаљени од првог насељеног мјеста на лијевој обали Таре, Бистрице, од које их одваја у два задња вијека, сигурно, стољетним боровима обрасло узвишење Црних пода. Ова изолација самог мјеста иде у прилог тези да је манастир саграђен у турско доба. На другој страни, политичка прошлост овог краја неодвојива је од историје српске државе. Старо српско племе које насељава ове крајеве, налази на Тари поромањено илирско племе Матаруга и њихов племенски огранак Криче са којима се мијешају, али и воде жестоке борбе. На траг Кричана на Тари наилазимо и око 1260. године.² Већ од краја XI вијека Потарје и горње Полимље били су најистуреније области Рашке према Дукљи, односно Зети.

Србија је под влашћу жупана Уроша II, у савезу са Норманима и Мађарима, крајем љета 1150. године, поражена од византијске војске, коју је предводио цар Манојло Комнин, на ријечи Тари.³ Током XIII и XIV вијека у

¹ Даница Поповић, Марко Поповић, *Манастир Куманица на Лиму*, Београд, 2004, 61 (Према Андрији Лубурићу, АС, ЗАЛ, к. 13/173, неки Доброје са Чева досели се у Добриловину. Ту се насели. Кад је Немањић градио манастир Добриловину Доброје му уступи неку земљу, а Немањић њему Прошћење. Од Доброја су Вукадиновићи, Дедеићи, Благојевићи и др.).

² К. Јиречек, *Историја Срба I*, Београд, 1981, 47.

³ У *Историји Српског народа I*, Београд 1981, стр. 203, др Јованка Калић каже: „До одлучујуће битке дошло је на речици Тари у близини данашњег Ваљева.“ Овим се доводе у питање тврдње да је ријеч о сукобу на црногорској ријечи Тари.

старој српској држави било је највише манастира у Полимљу и Потарју. По Душановој смрти ова област долази под власт Војиновића, нешто касније Николе Алтомановића. После 1374. године кнез Лазар и краљ Твртко удруже се против Алтомановића и подијеле његове земље. Овако бурна историја може утицати на то да се манастир изгради на скровитом и беспутном мјесту. Уз то, манастир је удаљен и од средњовјековног пута *via Jesera*, а самим тим и од караванске трговине која се обављала између Дубровника и Котора и Полимља.

Манастир Добриловина највјероватније је запустио онда када је слољен последњи отпор Вука Бранковића, 1396. године. Бранковић је, по свој прилици, последњи отпор и давао негдје у предјелу средњег Полимља и Потарја, а у 1398. години Турци су већ били утемељени на Тари.⁴

Први сигуран податак о манастиру Добриловине потиче из 1592. године када је војвода Шабан издао дозволу „за оправку цркве у долини, која је склона паду“.⁵ Значи да је могла бити обновљена црква која је постала прије најмање педесет година, можда и много раније.⁶

Према Ћоровићу, име Добриловине, и то у множини, помиње се први пут тек 1594. године у једном запису овако: „Да се зна каде би просвешченије ва Добриловинах“.⁷

Након овог просвешченија у манастир први „уљегоше“ игуман Јанитић-је и духовник Зарија, први као старјешина, а други као сабрат у манастиру.

Цјелокупан манастирски комплекс је завршен 1610. године. Кроз цио XVII и XVIII вијек у манастиру се одвијала жива активност због чега је више пута страдао од турских најезди.

Последњих деценија XVI вијека положај српских манастира се осјетно погоршао. Због застоја у освајању нових територија и потребе за новцем, појачава се експлоатација хришћанског становништва. Увећавају се дажбине црквама и манастирима, па су калуђери принуђени да распродају имања, и остајући без посједа, напуштају манастире, па би ови убрзо запустјели. Тада

⁴ Жарко Шћепановић, *Средње Полимље и Потарје*, Београд, 1979, 50.

⁵ Фехим Барјактаревић, *Турски документи Манастира св. Тројице код Пљеваља*, Споменик СКА, LXXIX, Сарајево, 1935, 34, бр. 12. (Током XVI вијека подигнута су три нова манастира Дубочица, Добриловина и Соколац, а тамо гдје су подигнута бијаху доста погодни услови за оживљавање вјерског и културног живота).

⁶ В. Ћоровић, *Прилог историји Манастира Добриловине*, Гласник Скопског научног друштва, XIII, Скопље, 1934, 193.

⁷ В. Ћоровић, *Манастир Добриловина*, Годишњица Николе Чупића, Београд, 1934, стр. 165. Добриловина је грађена око шест мјесеци. Међутим, по обимности посла живописање цркве изједначавало се са градитељским подухватима. Украшавање зидова црква сликама у духу средњовјековних традиција било је обавезно, јер се тек тада црква сматрала коначно завршеном. – Олга Зиројевић, *Цркве и манастири на подручју Пећке патријаршије до 1683. године*, Београд 1984, 33.

и манастир Милешева привремено запада у тешкоће. У ово вријеме неколико манастира са ужег подручја Потарја, иако без већих посједа, заштићени неприступачношћу терена и повлашћеним положајем околног становништва, развијају своју пуну дјелатност. Наиме, на десној обали Таре постојала је јака српска колонија која се састојала из низа српских села пљеваљског и бјелополског краја која су се протезала преко планинских површи Потарја. Ова су села преко Добриловине била повезана са непокорним Дробњацима, односно Језерцима, а касније и са Шаранцима.

Тако у XVI вијеку постаје све интензивнија дјелатност за ужи регион Потарја, Добриловине, Довоље и Св. Архангела. Сва три, смјештена у најнеприступачнијем кањону Таре, постају средишта окупљања народа, будилници народне свијести, а у датом историјском тренутку и организатори отпора против турских феудалних окова.⁸

На подручју Потарја у XVI и XVII вијеку било је више кнежева и кнежевских породица чији помен налазимо у нашим оновременим записима и другим споменицима, а посебно у катастиху манастира Добриловине. Многи од тих нахијских и сеоских кнежева познати су само по имену, док других података за сад нема.

Једна од истакнутијих личности Потарја тог времена је војвода Радич (Раич) Милошевић, ктитор Добриловине из 1609, а као приложници овог манастира се помињу и кнез Милован Лазаревић и протопоп Радул, кнез Вукић Вуковић, кнез Херак Радонић, кнез Војин Радуловић и кнез Павле Вуковић.⁹

Име кнеза Милована Лазаревића и протопопа Радула налазимо у катастиху манастира Добриловине, који је вођен од почетка XVII вијека.¹⁰ Иначе, кнежевска породица Лазаревић живјела је у селу Твртковићима, док се кућа протопопа Радула налазила у селу Бистрици.¹¹

У XVI и XVII вијеку у околини манастира Добриловине живе племена Плањани, Колашиновићи, Тарски Никшићи, Вранеша и Кричи. У вријеме устанка војводе Грдана Никшића вођа Плањана, Колашиновића и Тарских Никшића бијаше тада кнез, касније војвода Радич Милошевић.

Из катастика сазнајемо да су у потарском селу Кулизићи живјели Вулећићи, Вукмиловићи и Катнићи. Судаћи према штурим подацима катастика, Кулизићи су Добриловини дали више монаха, јеромонаха, монахиња и попова. Трагова о Кулизићима у овом крају данас нема.

⁸ Жарко Шћепановић, *Манастири средњег Полимља и Потарја*, Просвјетни рад, бр. 9, 1971. г.

⁹ Љуб. Стојановић, *Стари српски записи и натписи*, 1, Београд 1982, 227, бр. 992.

¹⁰ Божидар Шекуларец, *Добриловина и Добриловински катастик*, Мојковац, 1988.

¹¹ Жарко Шћепановић, *Средње Полимље и Потарје*, Београд, 1979, 102. Од 58 страница катастика, односно поменика, на петнаест су уписани чланови разних породица из племена Тарски Никшићи.

У катастик је убележено и „Племе Кришци“ (Кричи) са већим бројем уписаних из Крупица и Свркота. Свркоте су, иначе, старосједлачки род пљевалског села Бобова.

Утицај манастира Добриловине био је значајан, како на мјесно становништво, тако и на околне кнезове, па и шире. Његов утицај се осјећао у цијелом Потарју и Полимљу, у Матаругама, Шаранцима, Дробњаку, Ровцима, па чак и у Метохији. О томе свједоче подаци из Добриловинског катастика, гдје се уписују и појединци из Ораховца и Црног Луга код Истока у Метохији, док у манастирима Ибарског Колашина срећемо монахе из Добриловине.

У том периоду нарочита је сарадња са манастиром Блишкова који се спомиње прије 1615. године, а после тог периода о њему више нема помена. На основу неких података из знатно каснијег времена могло би се закључити да је манастир имао доста књига. Наиме, познати национални радник Сава Косановић посјетио је 1870. године манастир, тада у рушевинама, и запазио мноштво иструлелих србуља, многе разваљене ћелије, манастирску воденицу и доста необрађене манастирске земље. Очигледно је да су његов положај и његово богатство утицали да падне под турски зулум. Постоји и сарадња са манастирима Никољац, Вранштица, Соколац и Равна Ријека, тј. Мајсторовина.

Тако, на примјер, 1658. године „Макарије игуман от манастира Равне Рјеке“ донио је у манастир Добриловину 12 минеја и типик и продао их игуману овог манастира Максиму, који их за своју душу приложи Добриловини.¹² Манастир Равна Ријека, познат у народу под називом Мајсторовина, имао је знатан број књига и других црквених реликвија. Запустио је вјероватно крајем XVIII вијека, а књиге су привремено склоњене у Добриловину и касније предале Никољцу.

До велике сеобе 1690. године у овим крајевима књиге су често поклањане манастиру. Књига је била врло тражена и цијењена, нарочито код истакнутих народних првака, кнежевских породица и самих харамбаша. После сеобе долази до општег назадовања, условљеног немирима који ће овај крај пратити кроз цио XVIII вијек. Велика сеоба је иначе увелико захватила и овај крај.

Када је млетачки ванредни провидур, у писму из Котора у прољеће 1689. године, преко калуђера Добриловине Теодосија, позвао кнежеве Потарја на устанак, ови су му одговорили да су одани принципу, али да устанак могу подићи тек када млетачка војска дође у њихов крај. Жале се да су под великом присмотром Турака, али да их истовремено пљачкају Никшићани и Дробњаци.

¹² Љуб. Стојановић, *Стари српски записи и натписи*, I, 386, бр. 1559.

Због активности игумана Добриловине и проигумана Василија, калуђери овог манастира морали су те године избјећи у Дробњаке „у много гладну земљу“.¹³

Потарје је у овом рату улазило у млетачку интересну сферу, уз Млетачку су стали и кнежеви Потарја, а протагонисти те политике били су игуман Добриловине Теодосије и проигуман Василије.¹⁴ Добриловина је у овом рату била средиште окупљања народних првака са ширег подручја, па зато и заинтересованост млетачких власти да калуђере Добриловине придобију за себе. Томе су на руку ишле традиционалне везе кнежева овог региона са Млетачком још од краја XVI вијека, нарочито јаке у доба Кандијског рата.

Патријарх Арсеније III Чарнојевић најприје је био присталица Млетака, а затим силом прилика Аустрије. Познато је, да је у патријарховој пратњи, последије његова бјекства из Пећи и при одласку за Цетиње, био проигуман манастира Добриловине Василије, који је био упознат са патријарховом преписком са млетачким властима у Котору, па је и то утицало на одређење Потарја. И подручје са десне стране Таре, па и само Полимље у овом рату је било изложено упадима млетачких поданика, који утичу на борбено расположење локалног становништва.¹⁵

Посланица Арсенија III Чарнојевића из 1689. године, коју је носио и народу тумачио проигуман манастира Добриловине Василије, говори да су моралне норме и братственичке везе пољуљане и угрожене, па је патријарх настојао да их оздрави.

Обавијештен о односима у народу патријарх писао је: „посреде вас многа зла и безакониа, што едни другима чините и како се помежде собоју бисте и сечете и затечете и плените и преузimate и узimate своје снахе за жене и куме и рођаци, и палите се и жежете и свако зло чините“... даље их савјетује: „Него отселе тога се свега зла оставите... и не мојте едни другом красти и зло чинити... не мојте узимати себе за жене рођакиње и по две држати, и за жива мужа жене узимати...“¹⁶

У XVIII вијеку о манастиру има много више вијести. Почетком XVIII вијека Хаџи Јово Дучић Витковић из Требиња, у тастаменту завјешта Добриловини 200 мацарија.

Ибарски крај је у 1712. обилазио монах Георгије Добриловац и скупљао прилоге за Добриловину, а то је чинио и у 1714. години када је манастиром

¹³ Ж. Шћепановић, *Средње Полимље и Потарје*, 128.

¹⁴ *Историја Црне Горе*, III-1, Титоград 1975, 194.

¹⁵ Глигор Станојевић, *Три молбе херцеговачких главара млетачкој власти*, Историјски записи, књ. XXIX, 1972, стр. 172-175.

¹⁶ Вук Стефановић Караџић, *Скупљени граматички и полемички списи*, књ. III, Београд 1986, 422-426.

Црна Ријека у Ибарском Колашину управљао „игуман Максим от манастира Добриловине, отачаством Доброевић от села Бистрице“.¹⁷

Из података о свештеницима Београдске митрополије из 30-тих година XVIII вијека сазнајемо да је парох осеченички Сава Јовановић, стар 30 година „рождением от Херцеговине из села Петнице, од оца Јована (по њему презиме) и мајке Марије, монахиње, која га је дала у Добриловину да се код калуђера Филотеја учи књизи.“¹⁸

Добриловина би глобљена у 1731. године, јер „утопи се у Тари Филотие проигумен“, па манастир би принуђен да, ваљда на име крвнине, плати Турцима велики износ, а родбина, уз помоћ Турака, узме из манастира калуђеров дио, при чему калуђерска братија „велику беду и скрб и теготу“ претрпје од Турака.¹⁹

Добриловина је прекривена 1749. године, мада је имовина манастира била прилично скромна, што се види из једног сумарног пописа манастирске имовине из те године, када је газдинство манастира доведено у ред.²⁰

На основу једног податка из 1753. могло би се закључити да је неки Арсеније Карличић поједине младиће обучавао писмености, јер добриловински ђак Илија „отчеством от Новаковића“ записа да „учи у Арсенија Карличића“. Не зна се да ли је Карличић био свјетовно лице, а Илија ће себе називати ђаком у 1764. када је са Стеваном Довољцем око Ужица и по Поморављу купио прилоге за манастире.²¹

Иако је манастир Добриловина био на скровитом мјесту, 1764. године „дође Мујо Дервишевић у манастир и шњим дође Мамут Шого и Машо Абазовић и Мумин братучед Мујов и Алил Голе“ али насупротив њима „дође сва Жупа и ухватише Муја Дервишевића и свезаше му руке наопако, и Мамута Шого и њему руке наопако, али Голе утече на Корито, а Мумин утече на врата гологлав, без капе, по главе обријате, а по необријате“.²²

Због зулума војске из Пљеваља и Новог Пазара 1769. и 1771. године, кад сејмени по Потарју починише многе зулуме Георгије Добриловац, калуђер, служаше на страни, мада је било и оних који су остали у Потарју. Овог пута пред пљеваљском војском су били Мехмед Селмановић и његов син.²³

¹⁷ Љ. Стојановић, *Стари српски записи и натписи*, II и V, бр. 2270, 7433.

¹⁸ Тихомир Р. Ђорђевић, *Становништво у Србији после Велике сеобе 1690*. Годишњица Николе Чупића, 37, Београд, 1927, 11-18.

¹⁹ Љ. Стојановић, *Стари српски записи и натписи*, II, бр. 2723-2725.

²⁰ Љ. Стојановић, *Стари српски записи и натписи*, I, бр. 2978-80.

²¹ Љ. Стојановић, *Стари српски записи и натписи*, II, бр. 3251; V, бр. 7996.

²² Ж. Шћепановић, *Средње Полимље и Потарје*, 167.

²³ Исто, 168.

Никољски јеромонах Георгије Марковић – Дедчић, родом из Колашина, построжник манастира Добриловине, дође у Никоље 1775. године и нађе га веома запустела, и обнови манастир и ћелије.²⁴

Пошто су се Турци у Горњем Колашину у XVIII вијеку множили и почавали своје зулуме, Шаранци који су увијек живјели у некој самовољи, не могу ово трпјети, већ нађу дробњачко земљиште до ријеке Таре, пусто и ненасељено, горовито и стјеновито, склоњено од навале војски, због чега напусте Плану и Колашин и доселе се до Таре, Језера и Пирлитора.

Са њиховим доласком мјесто се назове Шаранци. Шаранци су у Горњем Колашину били веома богати јер је њихово било цијело село Плана, и најљепши дио Сињајевине – Лучка Гора, Потркови и Савина Вода.

Пошто су се Шаранци населили на месту данашњег племена, нађу у свом сусједству чисти српски елеменат Дробњака, али насупротив њима имали су и непријатеље, грађане града никшићкога и доњоколашинског, Турке Бјелополце, Вранешане и Пљевљаке са којима су вјечито ратовали, између себе се убијали, палили и плијенили.²⁵ Шаранци се дијељаху на неколико мањих братстава од којих су највећа братства Кнежевићи, Хаковићи, Бојовићи, Анђелићи, Вуковићи. Они су примали много ускока, који су код њих бјежали од турског зулума из Новопазарског санцака. То су братства Ћоровићи, Ћосовићи, Марковићи, Шарци, Радојевићи, Дедеићи, Благојевићи, Лековићи, Остојићи и други.

После доласка у данашњи завичај, Шаранци су нашли опустјели манастир Добриловину на лијевој обали Таре у подножју колашинских Поља. Шаранци су опустошен манастир својим заузећем поправили и у њему је пропајала литургија.

Они су манастир прекривали два пута, јер су га Турци два пута спаливали. Озлоглашени турски зулумћар Омер-ака са три зулумћара дође у манастир Добриловину, ухвати калуђере, стави их на муке, од њих одузме новац и гостио се неколико дана. Шаранци се тајно договоре, посредством плаћених најамника и калуђерских слуга. Омер-ака са својом дружином плати главом у манастиру Добриловини – након чега опусту манастир којега спале Турци. Том приликом они су плијенили шаранске Кнежевића овце, око 1000 оваца, али је тада убијено и петнаест Турака.²⁶

У ово вријеме штампарска дјелатност у српским штампаријама постаје, па се зато преписују књиге или се набављају из руских штампарија. Свештена лица су писала и опремала књиге. Евидентирано је 17 добрило-

²⁴ *Старине манастира Боговађе*, Споменик ХСЦХ, Српска академија наука, Београд, 1950, стр. 3.0

²⁵ Вуле Кнежевић, *Поријекло Шаранског племена у Црној Гори*, рукопис, Архив Историјског института Црне Горе.

²⁶ Исто.

винских књига, које су расуте по библиотекама у земљи и иностранству. Поред катастика, најзначајнија је Александрија (Александрида) коју је, изгледа, написао Георгије јереј Добриловац, 1719. године.²⁷

Двије богослужбене књиге штапане у Москви 1780. и 1785. године биле су власништво манастира Добриловине. Кад је манастир запустио крајем XVIII вијека, манастирске књиге су углавном развучене, па је ове двије купио поп Игњат Кочовић, који је тада живио на Коврену. Потомци попа Игњата су их послали Добриловини 1889. године.²⁸

Да је манастир Добриловина опустео крајем XVIII вијека свједочи и запис који потиче највјероватније из 1799. године.²⁹ Др Владимир Р. Петковић пише да је манастир 1802. године био већ пуст и тако је остао скоро 28 година.³⁰ Зна се да је манастир обновљен 1827. године, па и то иде у прилог Ћоровићевој тврдњи да је запустио 1799. године.

Архимандрит Пиве Арсеније Гаговић причао је карловачком митрополиту Стратимировићу да је тамошњи „манастир Добриловина Турков Колашинских злостју опустјен“.³¹

Архимандрит Гаговић имао је 1811. године пуномоћ Стефана, игумана манастира Добриловине, да се и за његов манастир прикупља помоћ у Русији. Тако је на своје треће путовање у Петроград 1813. године, Гаговић пошао са пуномоћјима старјешина манастира Бијела, Добриловина и Довоља.

Манастир је обновио Макарије Савић родом из Пештера, пострижник манастира Враћевшнице, којега је протерао из Србије архимандрит Мелентије Павловић. Око манастира „немаше куће никакве, но изгорело беше“. Као приложник помиње се поп Вид Шаренац. Када су 1827. године дошли калуђери да обнове Добриловину, Вид им је дао вола, овна, 100 ока жита, 30 ока сира и кајмака, пијетла, 12 кокошака и два хлеба.

Због турског насиља Добриловина запустје већ 1833. године.³² Једно краће вријеме 40-их година XIX вијека у манастиру су се налазиле мошти архиепископа Арсенија. Зна се да су мошти из Довоље пренијете у Добриловину

²⁷ Божићар Шекуларец, *Довоља и Добриловина као културни центри*, Дурмиторски зборник, 1991, 191-195.

²⁸ Просвјета, свеска VII, година IX, Цетиње 1898, 452.

²⁹ В. Ћоровић, *Манастир Добриловина*, Годишњица Николе Чупића, књ. XLIII, Београд, 1934, 173.

³⁰ Владимир Р. Петковић, *Преглед црквених споменика кроз повесницу српског народа*, Београд, 1950, стр. 101.

³¹ Димитрије Руварац, *Географске белешке о Турској митрополита Стевана Стратимировића из године 1803. и 1804.*, Споменик СКА, XXXIX, Београд, 1903, 111, 113.

³² Љ. Стојановић, *Стари српски записи и натписи*, II, бр. 4052-4055.

негдје после 1699. године. Да ли је пренос моштију из Довоље обављан када би овај манастир западао у тешкоће, остаје неистражено.³³

Између 1854. и 1857. године Јоксим Кнежевић са Шаранцима напада Турке на више мјеста, између осталог и у Добриловини.

Преписка Вука Караџића са Вуком Поповићем и Вуком Врчевићем, открива Вукову жељу да преко њих дође до старих рукописних црквених књига („србуља“) из запустјелих манастира Потарја, којих је, према тој преписци, само у Добриловини било „два коњска товара“, одакле их је прилично и добио. О овим књигама у запустјелој Добриловини бринули су се Шаранци, али су они у замјену за ове „србуље“ тражили нове књиге „мошковске“. Податке о овим књигама даје и Гиљфердинг.³⁴

Године 1866. дошао је у Добриловину јерођакон Михаило Дожић, који је затекао цркву сву обраслу у гору. Он је обновио цркву која је пропојала 1867. године. Послат у Добриловину посредством војводе Мирка Петровића, Дожић је овдје развио врло жив национални рад. Његовом слању у Добриловину претходио је један разговор на скупштини у Острогу. Ове скупштине су иначе књазу често служиле за сусрете и разговоре са првацима Језера, Шаранаца и Затарја. Том приликом поведен је разговор о обнови манастира, запустјелог 1833. Пошто присутни Срби из затарских села између Таре и Лима изјавише да обнову не смију помоћи, јер Турци Добриловину држе као своје ловиште, посла се прихвати Јоксим Кнежевић са Шаранцима. Дошавши у Добриловину са својим оцем, Дожић је крчио земљу зараслу у коров, даноноћно био под оружјем, и на молитве је улазио наоружан, док му је отац чувао стражу. Водио је код виших турских власти спорове да манастиру поврати земљу коју су били притисли и Турци и Срби, па на њој насели неке породице. Приходима од земље, а највише „писанијом“ (прилозима вјерника), доведе манастир у ред, подиже манастирске куће и отвори школу. Школа је отворена, сва је прилика, 1870, а радила је тајно до краја школске 1871/72. Дожић је и мирио завађена братства, пружао помоћ при бирању народних првака.³⁵

Из Колашина 1873. године јављаху да су за рају наступили „најтежи зулуми од памтивијека“, да зулумћари хоће да спале Добриловину због рајинског окупљања код манастира, иако је то „једна скупница док идемо кријући се од ага и бегова“.³⁶

³³ О преносу моштију светог Арсенија писали су Вуле Кнежевић, као и јеромонах Леонтије Нинковић у свом раду *Опис манастира Косијерева*.

³⁴ Вук Поповић, *Листа Вуку Караџићу*, Подгорица 1999.

³⁵ С. М. Путник, *Мали додаток к описивању манастира Мораче и Добриловине*, Просвјета, 1895, 219-220; Ристо Ј. Драгићевић, *Неколико архивских података о школама у Црној Гори у осмој деценији прошлог вијека*, Историјски записи, 1-3, 1952, 21-22.

³⁶ Жарко Шћепановић, *Друштвено-економске прилике у Затарју уочи и за вријеме источне кризе 1875-1878*, Историјски записи, 1-2, 1974, 62.

Устанку 1875. године у Потарју претходио је састанак главара – представника Шаранаца, Мораче, Ускока и других, у манастиру Добриловини са игуманом Дожићем на челу. На састанку је донесена одлука да се одмах приступи одашиљању мањих чета преко Таре које би убијале турске силедије. Чим се приступило устанку, почетком јула, чете устаника с Језера и Шаранаца упадају у пљеваљски и доњоколашински крај. Устаницима се придружују и неки Срби из Пљеваља, тако да устанак, поред Добриловине и Бистрице увелико захвата и пљеваљски крај, колашинска села на лијевој страни Таре и подручје Васојевића.³⁷ Убили би по којег Турчина, а заплијењену стоку дотјеривали су у Добриловину. Устаници из затарских села и своју нејач су пребацивали на сигурно мјесто, око Добриловине и дубље у Језера, Шаранце и Дробњаке, и на тај начин евакуишући породице и стоку преко Таре, олакшано су упадали у прекотарско подручје Доњег Колашина.³⁸ Стоку и нејач је сретао калуђер Дожић.

Нарочито је био жесток напад Турака на Прошћење 2. септембра 1875. године. У борби је погинуло десет Турака, међу којима и гласовити Амзага Мушовић са Стричине. У боју је рањен и Дожић. О борби на Прошћењу и рањавању игумана Дожића доноси вијест и „Босна“, званични лист Босанског вилајета. Из вијести се види да је борба била жестока и „десет сахата трајала“ и „вођа им дубровски калуђер рањен, и гоњени су једну четвртину сахата“. Дожић већ крајем истог мјесеца предводи устанике у сукобу са Турцима код Штитарице.

Почетком 1876. године Дожић се жали да је без пушака и џебане, а у Бијело Поље бијаше приспјело 600 низама. Према подацима књаза Николе, које је дао дописнику лондонског „Тајмса“, чета игумана Дожића је имала 200 бораца.³⁹ Устанак у овим крајевима 1876. године није узео већег маха.

Последњи турски поход у овом рату који је нанио знатнију штету Потарју извео је у августу и почетком септембра 1877. новопазарски војни командант Хафиз-паша. Он је кренуо да притекне у помоћ опкољеном Никшићу. После великих губитака које су им устаници нанијели, нарочито у Језерима. Турци одступе преко Таре. За вријеме овог турског похода спаљени су манастир Добриловина и нека околна села, а права пустош остала је у Језерима и Шаранцима. Игуман Дожић се у то вријеме налазио на лијечењу у Дубровнику.⁴⁰

³⁷ Никола I Петровић Његош, *Цјелокупна дјела*, књ. V, Цетиње, 1969, 328-329.

³⁸ Архив Историјског института Црне Горе, фасцикла 43.

³⁹ Стилман, *Херцеговина и последњи устанак*, Београд, 1932, 65.

⁴⁰ Опширне извјештаје са ратишта објављивао је Глас Црногорца.

Шаранци су манастир поправили већ 1878. године. Следеће године митрополит Висарион Љубиша је произвео за игумана Михаила Дожића и настојатеља морачког манастира.⁴¹

На његово мјесто је дошао мирски свештеник Радосав Рондовић, бивши настојатељ манастира Довоље.

Настојатељ манастира Добриловине Радосав Рондовић радио је на поправци манастира и наредних година. Он јавља митрополиту, 11. октобра 1882. године, да су поправљени часна трпеза, прозори, налоње и врата, а да црква нема крст и кадионицу, али да се и без тога очекује брзо освештење цркве.⁴²

Манастир 1884. године добија поклоне у књигама директно из Русије, које шаље господин Волков из Петрограда.⁴³

На црквеној земљи у Добриловини 1885. године се још увијек налазе пребјегли устаници, тзв. усташа из претходног рата.⁴⁴

Године 1889. као настојатељ Добриловине помиње се Ђорђије Рондовић. Манастир Добриловина тада је имао црквене земље са десне стране ријеке Таре у Стричини код Мушовића и у Прошћењу.

У прољеће 1896. године митрополит Митрофан даје благослов Лазару Бошковићу да организује радове на грађењу једне куће код манастира Добриловине. Очекује се и помоћ од народа, јер манастир нема средстава за завршетак те куће.⁴⁵

Из извјештаја Лазара Бошковића 1897. године видимо да је кров манастира пропао, стога је црква покривена 1898. године, иконостас је направљен 1905, када и врата на цркви, обављено је картање (кречење) цркве и поправљени су прозори. Звоник је направљен 1901. (или 1907, не види се), а црква је 1909. године имала четири звона. Једно звоно, приложено манастиру Добриловина 1904. године, било је тешко око 200 килограма.⁴⁶

Никодим Јањушевић именован је за настојатеља манастира Добриловине септембра 1900. године, пошто се истог мјесеца преселио у вјечност свештеник Ђорђије Рондовић. Већ крајем те исте године Јањушевић и пољски командир Лазар Бошковић предлажу митрополиту да се изгради пут преко Соколовине до манастира Добриловине, јер је постојећи веома опасан за народ и у љетњем периоду, а камо ли зимском.

⁴¹ Војвода Симо Поповић, *Мемоари*, Цетиње, Подгорица, 1995, стр. 138. (Хафиз или у народу познати Афис-паша 1877. године затекао је овдје два велика чардака, која су пропала од немилосрдне турске руке).

⁴² Архив Митрополије црногорско-приморске, фонд Епархија Захумско-рашка.

⁴³ Б. Шекуларац, *Манастир св. Ђорђа у Добриловини*, Библиографски вјесник, бр. 3, Цетиње, 1982, 142.

⁴⁴ Државни архив Црне Горе, Министарство унутрашњих дјела, ф. 56, 1885. г.

⁴⁵ Државни архив Црне Горе, Министарство унутрашњих дјела, 1896. г.ф. 96.

⁴⁶ Архив Митрополије црногорско-приморске, Консистирија Цетињска

Земљу манастира арендаторима је додјељивала комисија која је имала митрополитову високу наредбу: Г. ком. Кнежевић, Г. ком. Бошковић, кап. Анђелић, кап. Симовић и оф. Вуле Кнежевић.⁴⁷

Из извјештаја капетана Вула Кнежевића из децембра 1903. године видимо да је манастир Добриловина заузетом настојатеља господина Јањушевића и његовим неуморним радом и трудом стављен у ред, како манастир, тако и манастирске куће, двориште, чистоћа око манастира, црквени млин, манастирска зграда итд. Манастир је у красном стању и успјеху и није оскудан као приликом последње митрополитове посјете. Сада манастир може примати званична и великодостојна лица, а његов углед је нарочито велики код странаца и прекограничних Срба.⁴⁸

Велики број избјеглица са турске територије бјежи у Добриловину нарочито 1905. године за вријеме тзв. Раоничке буне и овдје се трајно настањује.

Јеромонах Никодим Јањушевић пише да је од најстаријих времена манастир Добриловина имао стабла својих шљива бјелица које су се већином осушиле од старости и одавно не рађају. Стога он тражи 1908. године од Високопречасне Консистоорије да му дозволи да из Мораче купи 300 коријена шљива пожешких.⁴⁹

Манастир Добриловина је располагао и са 250-300 рала земље обрасле боровом шумом у мјесту званом Црна Пода. Нарочито је била велика сјеча манастирске горе у 1910. години.

Поред државне школе, у Добриловини је 1912. године одобрен рад школе са приватним учитељем.⁵⁰

У Првом свјетском рату борбе у Шаранцима и у Добриловини су биле веома честе. Нарочито су жестоке борбе биле у септембру и новембру 1916. и октобру 1917. године.⁵¹ Велики четник и харамбаша био је и јеромонах Јефтимије Гломазић, који је за вријеме окупације Црне Горе 1916-1918. године био калуђер у манастиру Добриловина. Он је почетком фебруара 1918. године напустио парохију добриловачко-бистричку, а већ 7. марта убијен је свештеник парохије шараначке поп Лазар Дедеић. На Крстовдан 1918. године аустроугарске власти убиле су и старог и болесног јеромонаха манастира Добриловине Викентија Грбовића, док је сабрат истог манастира јеромонах Мојсије Поповић умро у централном казненом заводу у Подгорици. Јеромонах Пахомије Ивановић долази за настојатеља манастира Добриловине 1919. године.⁵²

⁴⁷ Државни архив Црне Горе, Министарство унутрашњих дјела, ф. 131, 1902. г.

⁴⁸ Архив Митрополије црногорско-приморске, Консистоорија Цетињска.

⁴⁹ Исто.

⁵⁰ Ђ. Пејовић, *Развитак просвјете и културе у Црној Гори 1852-1916*, Цетиње, 1971, 57.

⁵¹ Вуксан М. Минић, *Комитске акције за вријеме I свјетског рата*, Цетиње, 1954.

⁵² Архив Митрополије црногорско-приморске, Консистоорија Никшићка.

MA Žarko Leković

THE MONASTERY DOBRILOVINA AND ITS ROLE IN
POLIMLJE AND POTARJE

Summary

The church was important factor in social and political development of Polimlje and Potarje. Especially intensive was the activity of the monastery Dobrilovina. Although without larger estate, it was protected by inaccessible terrain and owing to privileged state of neighbouring population, the monastery developed its full activity, especially in the hardest slavery period of Turkish rule.

Monastery Dobrilovina influence was considerable among local population as well as among neighbouring princes, and even wider in the whole Potarje and Polimlje. Monks of this monastery were arriving even at the most distant Serbian territories. Particularly respected were transcribers who worked in this monastery, whose books distinguished popular leaders searched and very appreciated. Because of the activity of Dobrilovina monks, the Turks had often attacked the monastery, inflicting considerable damages to it, but local people after each such devastation renovated it, giving always to it a new and lovelier splendour.